

КОМПАРАТИВНИЙ ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

© 2017 ТЕЛЬНОВА Г. В.

УДК 330.5:336.2

Тельнова Г. В. Компаративний емпіричний аналіз впливу податкової політики на економічне зростання країни

Метою статті є визначення впливу податкової політики на економічне зростання через компаративний емпіричний аналіз податкового навантаження та його структури в європейських країнах. Проведений кластерний аналіз темпів економічного зростання, податкового навантаження та оподаткування трудових доходів за 20 європейськими країнами дозволив встановити, що: країни із середньо-низькими темпами економічного зростання мають найбільш високий рівень податкового навантаження та оподаткування трудових доходів; країни з низькими темпами економічного зростання характеризуються податковою системою з доволі низьким податковим навантаженням і високим оподаткуванням трудових доходів; країни із середньо-високими темпами економічного зростання застосовують високий рівень податкового навантаження із помірним оподаткуванням трудових доходів; країни з високими темпами економічного зростання формують податкову систему із незначним податковим навантаженням і оподаткуванням трудових доходів. Доведено, держави, які здатні мобілізувати податкові надходження через адаптивні податкові структури та інструменти, матимуть більший вплив на довгострокові темпи зростання.

Ключові слова: емпіричний аналіз, податкова політика, економічне зростання, податкова структура, податкове навантаження.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 16.

Тельнова Ганна Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту, Донбаська державна машинобудівна академія (вул. Академічна, 72, м. Краматорськ, Донецька обл., 84313, Україна)

E-mail: anntelnova2@gmail.com

УДК 330.5:336.2

UDC 330.5:336.2

Тельнова А. В. Компаративний емпіричний аналіз впливу податкової політики на економічне зростання країни

Целью статьи является определение влияния налоговой политики на экономический рост через компаративный эмпирический анализ налоговой нагрузки и её структуры в европейских странах. Проведённый кластерный анализ темпов экономического роста, налоговой нагрузки и налогообложения трудовых доходов по 20 европейским странам позволил установить, что: страны со средне-низкими темпами экономического роста имеют наиболее высокий уровень налоговой нагрузки и налогообложения трудовых доходов; страны с низкими темпами экономического роста характеризуются налоговой системой с довольно низкой налоговой нагрузкой и высоким налогообложением трудовых доходов; страны со средне-высокими темпами экономического роста применяют высокий уровень налоговой нагрузки с умеренным налогообложением трудовых доходов; страны с высокими темпами экономического роста формируют налоговую систему с незначительными налоговой нагрузкой и налогообложением трудовых доходов. Доказано, что страны, которые способны мобилизовать налоговые поступления через адаптивные налоговые структуры и инструменты, имеют большее влияние на долгосрочные темпы роста.

Ключевые слова: эмпирический анализ, налоговая политика, экономический рост, налоговая структура, налоговая нагрузка.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Библ.:** 16.

Тельнова Анна Владимировна – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры менеджмента, Донбасская государственная машиностроительная академия (ул. Академическая, 72, г. Краматорск, Донецкая обл., 84313, Украина)

E-mail: anntelnova2@gmail.com

Telnova H. V. The Comparative Empirical Analysis of the Impact of Tax Policies on the Country's Economic Growth

The article is aimed at determining the impact of tax policies on economic growth through a comparative empirical analysis of the tax burden and its structure in the European countries. The carried out cluster analysis of the economic growth rate, tax burden and labor income taxation in 20 European countries allowed to determine that: countries with medium-to-low economic growth rates have the highest level of tax burden and labor income taxation; countries with low economic growth rates are characterized by a tax system with relatively low tax burdens and high taxation of labor income; countries with medium-to-high economic growth are applying a high level of tax burdens with a moderate taxation of labor income; countries with high rates of economic growth form a tax system with little tax burden and income taxation. It has been proven that countries that are able to mobilize tax revenues through adaptive tax structures and instruments have a greater impact on the long-term growth rates.

Keywords: empirical analysis, tax policy, economic growth, tax structure, tax burden.

Fig.: 1. **Tbl.:** 3. **Bibl.:** 16.

Telnova Hanna V. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Management, Donbass State Academy of Machine Building (72 Akademichna Str., Kramatorsk, Donetsk region, 84313, Ukraine)

E-mail: anntelnova2@gmail.com

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

ЕКОНОМІКА

Податкова політика визнається в наукових думках як одна з найважливіших складових економічної політики кожної країни в аспекті підтримки та зміцнення економічного зростання. В умовах глобалізації, активізації векторів руху капіталу на міжнародному фінансовому ринку податкова система повинна бути конкурентоспроможною, привабливою для залучення іноземних інвестицій у країну. Емпірична дискусія стосовно впливу рівня податкових надходжень на стимулювання економічного зростання є актуальною і наразі для вітчизняної практики. Податкове навантаження в

Україні є доволі низьким – податкові надходження Зведеного бюджету в процентах від валового внутрішнього продукту у 2016 р. складають 27,31%. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [1], подібний рівень оподаткування серед європейських країн можна констатувати лише в Ірландії (23,59%) та Швейцарії (27,89%). Дещо вищим є рівень оподаткування у Чеській республіці (33,47%), Естонії (33,59%), Латвії (29,00%), Словаччині (32,25%), Іспанії (33,85%), Великобританії (32,52%). Європейськими країнами з високим рівнем податкового навантаження можна обґрунтова-

но вважати Данію (46,62%), Францію (45,50%), Бельгію (44,81%), Італію та Швецію (43,34%). Диференціюються і темпи економічного зростання означених країн. Наявна нагальна потреба у фінансовій консолідації української економіки, у тому числі через податкові інструменти, обумовила необхідність компаративного емпіричного аналізу впливу податкової політики на економічне зростання держави.

Звертаючись до здобутків економічної науки у вивченні взаємозв'язку між оподаткуванням та економічним зростанням, відзначено доволі суперечливі погляди на означену наукову проблему. Витоки спростування впливу рівня оподаткування на економічне зростання знаходяться у працях представника неокласиків Р. Солоу [2]. Теорія ендогенного зростання, яка викладається П. Ромером [3], аргументує зв'язок між податковою політикою та зростанням економіки. Сучасні дослідження закордонних науковців також є неоднорідними за своїми висновками. Т. Хангерфорд [4] на підставі ґрунтовного аналізу досвіду податкового регулювання США з кінця Другої світової війни до 2011 р. знаходить підтримку позиції стосовно відсутності впливу податків на економічне зростання. В. Макбрайд [5] висловлює думку, що прогресивне оподаткування припинює інвестиції, підприємницьку діяльність через високі доходи та відповідну втрату його частини. Колектив закордонних авторів [6] також вважає, що прогресивність оподаткування доходу шкідлива з точки зору забезпечення економічного зростання. Жваві дискусії тривають і стосовно видів податків. Науковцями доводиться, що податкові системи, які засновані на непрямому оподаткуванні, сприяють більш швидким темпам зростання у країні, ніж ті, що переважно застосовують прями податки [7].

Вітчизняні дослідники активно залучаються до вирішення проблем макроекономічної консолідації через податкові важелі та інструменти. Незважаючи на існування різних поглядів щодо механізмів податкового впливу на стабілізацію економіки України, усталеною є думка щодо наявності кореляції між податковими інструментами та темпами економічного зростання. Так, академік В. Вишневський, розглядаючи податкову систему в межах еволюційної теорії, робить висновок про прагнення платників податків «зменшувати податкові платежі до такої величини, за якої досягається потрібний в певних обставинах місце і часу рівень прибутковості бізнесу» [8]. О. Коновалова відзначає негативний вплив надмірного та нерівномірного податкового навантаження на економічну активність та її тінізацію [9]. С. Лазур [10], В. Стрілець [11] і Т. Томнюк [12] доводять аргументи на користь необхідності подальшого реформування вітчизняної податкової системи через її неефективність. Наведені дискусійні положення обумовлюють потребу в подальшому визначенні взаємозв'язку між податковою політикою і темпами економічного зростання на підставі всебічної оцінки ефекту оподаткування.

Метою статті є визначення впливу податкової політики на економічне зростання через компаративний емпіричний аналіз податкового навантаження та його структури в європейських країнах.

Базою проведення дослідження є статистичні дані 2007–2015 рр. за двадцятьма європейськими країнами. На першому етапі згрупуємо країни у кластери за ознаками середніх за досліджуваний період темпів економічного зростання, рівнем податкових надходжень у відсотках від ВВП і податковим навантаженням на одного працюючого у відсотках від вартості робочої сили.

Під час розрахунку до податкових надходжень включено прибуткові податки, відрахування на соціальне страхування, податки, що стягуються на товари і послуги, на власність і майно, а також інші податки. Загальна сума податкових надходжень у відсотках від ВВП вказує на частку продукції країни, яка збирається урядом за рахунок податків. Податкове навантаження на одного працюючого у відсотках від вартості робочої сили для роботодавця характеризує ступінь, в якому оподатковується трудовий дохід в окремій країні.

Розраховані за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [1] середні значення досліджуваних показників наведено в *табл. 1*. Групування у кластери проведено за допомогою пакета Statistica методом Уорда та через визначення евклідової відстані. Отримані результати представлено на *рис. 1* у вигляді дендрограми.

У результаті проведеного аналізу чітко визначено чотири кластери: перший включає Бельгію, Німеччину, Угорщину, Фінляндію, Швецію, Францію, Італію; другий – Чеську Республіку, Словенію, Грецію, Португалію, Іспанію, Словаччину; третій – Данію, Люксембург, Норвегію, Нідерланди; четвертий – Ірландію, Польщу, Великобританію.

Для визначення суттєвих ознак кластерів розраховуємо середні величини досліджуваних показників кожного (*табл. 2*).

З представлених результатів можна констатувати такі положення:

- ✦ *країни кластера 1*, що характеризуються середньо-низькими темпами економічного зростання, мають найбільш високий рівень податкового навантаження та оподаткування трудових доходів;
- ✦ *країни кластера 2* з низькими темпами економічного зростання характеризуються податковою системою з доволі низьким податковим навантаженням, проте високим оподаткуванням доходів;
- ✦ *країни кластера 3* із середньо-високими темпами економічного зростання застосовують високий рівень податкового навантаження на економіку з помірним оподаткуванням трудових доходів;
- ✦ *країни кластера 4*, що мають високі темпи економічного зростання, формують податкову систему з незначним податковим навантаженням та оподаткуванням трудових доходів.

Детального аналізу потребує визначення структури податкового навантаження в розрізі кластерів (*табл. 3*).

Значення досліджуваних показників за європейськими країнами

Країна	Темп зростання реального ВВП, %	Податкові надходження в % від ВВП	Податкове навантаження на одного працюючого в % від вартості робочої сили
Бельгія	1,08	43,68	55,74
Чеська Республіка	1,49	33,38	42,59
Данія	0,35	46,17	37,17
Фінляндія	0,06	42,28	43,07
Франція	0,70	43,51	49,44
Німеччина	1,18	35,92	50,02
Греція	-2,94	33,54	41,37
Угорщина	0,55	38,54	50,49
Ірландія	3,49	27,61	25,63
Італія	-0,75	42,69	47,31
Люксембург	2,49	37,86	35,93
Нідерланди	0,76	36,40	38,80
Норвегія	1,17	40,77	37,29
Польща	3,66	32,38	35,33
Португалія	-0,32	32,30	38,68
Словаччина	3,16	29,56	39,46
Словенія	0,66	36,66	42,62
Іспанія	0,03	32,78	39,60
Швеція	1,55	43,38	43,32
Великобританія	1,06	32,58	32,17

Джерело: складено за [1].

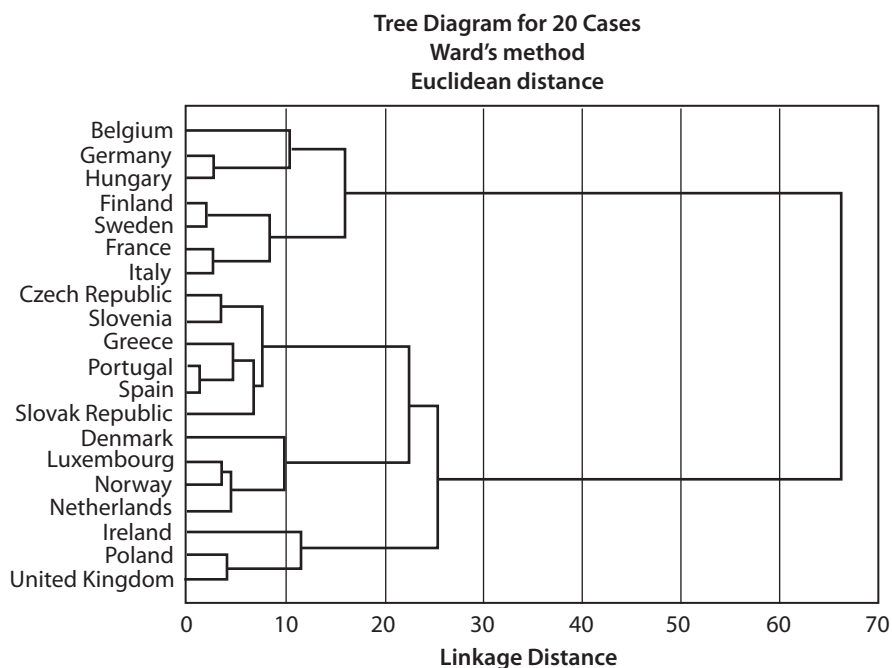

Рис. 1. Дендрограма кластерного аналізу європейських країн за темпами економічного зростання та податковим навантаженням [1]

Визначальні характеристики кластерів європейських країн за темпами економічного зростання та податковим навантаженням

Середній показник у кластері	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
Темп зростання реального ВВП, %	0,62397	0,34778	1,19111	2,73741
Податкові надходження в % від ВВП	41,42857	33,03500	40,29722	30,85463
Податкове навантаження на одного працюючого в % від вартості робочої сили	48,48270	40,71852	37,29528	31,04667

Джерело: авторська розробка.

Усереднена структура податкового навантаження за 2007–2015 рр., % від ВВП

Країна	Податок на доходи фізичних осіб	Податок на прибуток корпорацій	Внески на соціальне страхування	Податок на майно	Податок на товари та послуги
Кластер 1					
Бельгія	12,34	3,01	13,99	3,24	10,74
Німеччина	9,20	1,73	13,64	0,89	10,29
Угорщина	6,12	1,77	12,69	1,10	16,09
Фінляндія	12,70	2,51	12,22	1,18	13,55
Швеція	12,47	2,94	10,48	1,05	12,32
Франція	7,76	2,42	16,36	3,61	10,69
Італія	11,24	2,46	12,98	2,42	11,14
Середнє значення за кластером 1	10,26	2,41	13,20	1,93	12,12
Кластер 2					
Чеська Республіка	3,59	3,58	14,62	0,43	10,98
Словенія	5,46	1,81	14,42	0,61	13,90
Греція	5,16	2,01	10,72	2,03	13,04
Словаччина	2,92	2,82	12,46	0,42	10,50
Португалія	6,24	3,07	8,68	1,17	12,75
Іспанія	7,20	2,50	11,69	2,23	8,67
Середнє значення за кластером 2	5,09	2,63	12,10	1,15	11,64
Кластер 3					
Данія	24,65	2,53	0,08	1,86	15,20
Люксембург	8,32	5,12	10,93	2,88	10,50
Нідерланди	7,22	2,56	13,82	1,39	10,98
Норвегія	9,74	9,14	9,43	1,18	11,29
Середнє значення за кластером 3	12,48	4,84	8,57	1,83	11,99
Кластер 4					
Ірландія	8,58	2,50	4,75	1,80	9,64
Польща	4,66	2,16	11,57	1,37	12,18
Великобританія	9,32	2,74	6,15	3,96	10,23
Середнє значення за кластером 4	7,52	2,47	7,49	2,38	10,69

Джерело: складено за [1].

Податок на товари і послуги не має значної варіації в досліджуваних країнах у жодному з кластерів.

За даними табл. 3 можна констатувати значну диференціацію податкового навантаження на доходи фізичних осіб – питома вага ПДФО в структурі ВВП є найменшою у другому та четвертому кластерах, а найвищою – у третьому кластері. Цікавим є те, що другий та четвертий кластери є діаметрально протилежними в характеристиках темпів економічного зростання: другий має найнижчий показник, а четвертий – найвищий. При цьому внески на соціальне страхування за другим кластером є високими, у той час як за четвертим кластером – найнижчими. До першого кластера увійшли країни, що мають одночасно велике податкове навантаження у вигляді ПДФО та соціальних внесків – Бельгія, Фінляндія, Швеція, Італія.

Особливе місце серед податкових систем країн, що досліджуються, посідає Данія з найзначнішим обсягом податкового навантаження ПДФО. Податок стягується з фізичних осіб і накладається на різні джерела доходу (від праці, пенсії, відсотків і дивідендів). При тому, що ставка ПДФО в Данії (55,8%) не є найвищою серед європейських країн у порівнянні зі Швецією (57,1%) та Португалією (56,5%), надходження від цього податку є важливим джерелом доходу для уряду Данії з невеликим обсягом ВВП. При цьому обсяг соціальних внесків у структурі ВВП майже відсутній – складає в середньому 0,08%.

Майнове оподаткування має найбільшу питому вагу у ВВП у четвертому кластері, а найменшу – у другому.

Таким чином, можна визначити, що оподаткування трудових доходів, які є джерелом сплати податку на доходи фізичних осіб, соціальних внесків, а також податку на майно, має принципове значення в досягненні темпів економічного зростання.

Помірне оподаткування трудових доходів приводить до збільшення норми заощаджень і, відповідно, рівня інвестицій у розвинених країнах. Зроблені висновки підтверджують існуючі дослідження [13], в яких автором на підставі даних по 23 країнах ОЕСР за період 1965–1990 рр. доведено, що податкова структура впливає на стан економіки і збільшення податкового навантаження на особисті доходи має негативну кореляцію з економічним зростанням. Проте вбачається необхідним визначити й особливості країн, що розвиваються, яка полягає у значному тіньовому секторі – випадках ухилення від сплати податків, приховування доходів (у тому числі особистих). Податкова культура країн, що розвиваються, ще й досі знаходиться на стадії становлення. Відповідно, зниження рівня оподаткування трудових доходів не справляє такого позитивного впливу, як у розвинених країнах, не дає відповідного позитивного ефекту для доходів бюджету та економічного зростання.

Ще одним аргументом на користь недоцільності значного зниження податкового навантаження в країнах, що розвиваються, є те, що в цьому випадку, як правило, збільшується бюджетний дефіцит або обмежуються видатки бюджету. А це, своєю чергою, призводить до скорочення національного доходу. Отже, чистий ефект від зниження податків на економічне зростання не є аксіо-

матичним і залежить від стабільності та стану розвитку економіки, ментальності та податкової культури у країні.

Слід також констатувати, що країни третього кластера, що мають середньо-високі темпи економічного зростання, характеризуються найбільш високими надходженнями податку на прибуток корпорацій та ПДФО в структурі ВВП. Саме це, за авторським переконанням, перешкоджає їм досягти більш високих темпів розвитку. Звертаючись до досліджень закордонних авторів [14], економічне зростання є результатом довгострокового підвищення виробничого потенціалу економіки. Інші дослідники [15; 16] доводять, що зниження податку на прибуток корпорацій стимулює прийняття ризику. Практичним прикладом ефекту від конкурентоспроможного оподаткування корпорацій є реєстрація багатьох американських компаній у Ірландії, яка має найнижчу ставку податку на доходи корпорацій серед країн ОЕСР.

З іншого боку, податок на прибуток корпорацій, як ніякий інший, несе в собі регулюючу функцію: шляхом встановлення різних ставок для різних видів та форм діяльності уможливується стимулювання або обмеження певних галузей і форм власності. У прагненні до мінімізації податків економічна активність зміщується в бік найменш оподаткованих суб'єктів підприємництва, що, за умови грамотно сформованої податкової політики, може привести до раціонального використання ресурсів і, отже, економічної ефективності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, перед економічною наукою поставлено завдання визначення оптимального податкового навантаження. Структура податкового навантаження має змінюватися, еволюціонувати, набуваючи форм, що сприяють максимізації темпів економічного зростання. Країни, які здатні мобілізувати податкові надходження через адаптивні щодо умов та цілей розвитку певної країни податкові структури та інструменти разом з підвищенням ефективності адміністрування податків, матимуть більший вплив на довгострокові, стійкі темпи зростання. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD, 2016). URL: <https://data.oecd.org/>
2. Solow R. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 1956. Vol. 70, No. 1. P. 65–94.
3. Romer P. Increasing Returns and Long-Run Growth. *The Journal of Political Economy*. 1986. Vol. 94, No. 5. P. 1002–1037.
4. Hungerford T. Taxes and the Economy: An Economic Analysis of the Top Tax Rates since 2012. URL: <https://www.dpcc.senate.gov/files/documents/CRSTaxesandtheEconomy%20Top%20Rates.pdf>
5. McBride W. The Great Recession and Volatility in the Sources of Personal Income // Tax Foundation Fiscal Fact. 2012. URL: <http://taxfoundation.org/article/great-recession-and-volatility-sources-personal-income>

6. Tax Policy for Economic Recovery and Growth / A. Jens, B. Brys, C. Heady et al. *The Economic Journal*. 2011. No. 121 (550). P. 59–80.

7. **Due J. F.** Introduction: The Issues // In A Conference Report of the National Bureau of Economic Research and the Brookings Institution «The Role of Direct and Indirect Taxes in the Federal Revenue System». Princeton: Princeton University Press, 1964. P. 3–24.

8. **Вишневецький В. П., Гурнак О. В., Вишневецька О. М.** Дослідження шляхів розвитку податкових систем: неокласична, інституціональна і еволюційна парадигми. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 11. С. 9–18.

9. **Коновалова О. В., Лохвицька І.** Аналіз податкового навантаження та його вплив на стан економіки України. *Економічні науки*. Сер.: Облік і фінанси. 2013. Вип. 10-1 (37). С. 247–254.

10. **Лазур С. П.** Реформування податкової системи в парадигмі сталого розвитку. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 34. С. 333–339.

11. **Стрілець В. Ю.** Вплив податкової реформи на ефективність функціонування бюджетної системи України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 323–330.

12. **Томнюк Т. Л.** Податкова реформа в Україні: основні досягнення та напрями підвищення ефективності. *Бізнес Інформ*. 2016. № 1. С. 267–271.

13. **Widmalm F.** Tax structure and growth: Are some taxes better than others? *Public Choice*. 2011. No. 7. P. 199–219.

14. **Romer Ch., Romer D.** The Macroeconomic Effects of Tax Change: Estimates Based on a New Measure of Fiscal Shocks. *American Economic Review*. 2010. Vol. 100, No. 3. P. 763–801.

15. **Gentry W. M., Glenn H. R.** Tax Policy and Entrepreneurial Entry. *American Economic Review*. 2000. Vol. 90, no. 2. P. 283–287.

16. **Gordon R.** Can High Personal Tax Rates Encourage Entrepreneurial Activity? *IMF Staff Papers*. 1998. Vol. 45. Issue 1. P. 49–80.

REFERENCES

Due, J. F. "Introduction: The Issues". *The Role of Direct and Indirect Taxes in the Federal Revenue System*. Princeton: Princeton University Press, 1964. 3-24.

Gentry, W. M., and Glenn, H. R. "Tax Policy and Entrepreneurial Entry". *American Economic Review*. Vol. 90, no. 2 (2000): 283-287.

Gordon, R. "Can High Personal Tax Rates Encourage Entrepreneurial Activity?" *IMF Staff Papers*. Vol. 45, no. 1 (1998): 49-80.

Hungerford, T. "Taxes and the Economy: An Economic Analysis of the Top Tax Rates since 2012". <https://www.dpcc.senate.gov/files/documents/CRSTaxesandtheEconomy%20Top%20Rates.pdf>

Jens, A. et al. "Tax Policy for Economic Recovery and Growth". *The Economic Journal*, no. 121 (550) (2011): 59-80.

Konovallava, O. V., and Lohvitska, I. "Analiz podatkovoho navantazhennia ta yoho vplyv na stan ekonomiky Ukrainy" [Analysis of tax burden and its impact on the economy of Ukraine]. *Ekonomichni nauky*. Ser.: Oblik i finansy, no. 10-1 (37) (2013): 247-254.

Lazur, S. P. "Reformuvannia podatkovoi systemy v paradyhmi staloho rozvytku" [Reforming the tax system in the paradigm of sustainable development]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, no. 34 (2013): 333-339.

McBride, W. "The Great Recession and Volatility in the Sources of Personal Income". Tax Foundation Fiscal Fact. <http://taxfoundation.org/article/great-recession-and-volatilitysources-personal-income>

"Organization for Economic Cooperation and Development (OECD, 2016)". <https://data.oecd.org/>

Romer, Ch., and Romer, D. "The Macroeconomic Effects of Tax Change: Estimates Based on a New Measure of Fiscal Shocks". *American Economic Review*. Vol. 100, no. 3 (2010): 763-801.

Romer, P. "Increasing Returns and Long-Run Growth". *The Journal of Political Economy*. Vol. 94, no. 5 (1986): 1002-1037.

Solow, R. "A Contribution to the Theory of Economic Growth". *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 70, no. 1 (1956): 65-94.

Strilets, V. Yu. "Vplyv podatkovoi reformy na efektyvnist funktsionuvannia biudzhethnoi systemy Ukrainy" [The impact of tax reforms on efficiency of functioning of the budgetary system of Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 1 (2015): 323-330.

Tomniuk, T. L. "Podatkova reforma v Ukraini: osnovni dosiahnennia ta napriamy pidvyshchennia efektyvnosti" [Tax reform in Ukraine: main achievements and directions of increase of efficiency]. *Biznes Inform*, no. 1 (2016): 267-271.

Vyshnevskiy, V. P., Hurnak, O. V., and Vyshnevskaya, O. M. "Doslidzhennia shliakhiv rozvytku podatkovykh system: neoklasychna, instytutsionalna i evoliutsiina paradyhmy" [The study of ways of development of tax systems: neoclassical, institutional and evolutionary paradigm]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 11 (2012): 9-18.

Widmalm, F. "Tax structure and growth: Are some taxes better than others?". *Public Choice*, no. 7 (2011): 199-219.